

grond van nieuwe argumenten. K.H. Roessingh zag het methodistisch geloofsleven van het Réveil in een gebrek aan relativiserend vermogen; G. van Rijn vond het in de vaste wetten en voorschriften.¹⁶

Het is discutabel of de slinger zo radicaal moet doorslaan als Saussaye betoogde. Ten eerste bestond 'het' Réveil niet. De beste beschrijving van de beweging heeft een meervoudsvorm als titel: 'Oudere tijdgenooten'. Er waren tussen de aanhangers verschillen, in ieder geval: gradaties. Bovendien is er bij diverse figuren een duidelijke en soms niet milde kritiek op het methodisme te beluisteren geweest, dat trouwens zelf evenmin een welomlijnde eenheid was.

Zo uitte W. de Clercq bezwaren. Het methodisme was hem niet spontaan genoeg; het 'houdt niet op mij; het is een zekere miskennis van de vrijheid der daden Gods, die juist door middelen werkt die wij niet zouden gekozen hebben', zo schreef hij 3 september 1842 in zijn *Dagboek*.¹⁷ Maar in de nagelaten 'Aanteekeningen' die dit *Dagboek* vormen had hij 12 mei 1823 al opgemerkt, overtuigd te zijn van de onbillijke verwijten aan het adres van de methodisten.¹⁸ De Clercq tekende diezelfde dag in zijn *Dagboek* aan, dat hem het licht opging nadat hij *De kracht der waarheid* gelezen had, waarin Thomas Scott vertelt wat er in zijn leven gebeurd was nadat hij de methodisten had leren kennen. Van zo'n bekeringsgeschiedenis werd dankbaar gewag gemaakt in het tijdschrift *Nederlandsche Stemmen*, waarvan De Clercq mede-redacteur was. Wie over Scott sprak noemde in één adem John Newton, Whitefields discipel. Newton had in zijn *Cardiphonia* brieven aan Scott geschreven, die in Nederland velen hebben gesticht. A. Ypey en I.J. Dermout maakten in hun *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, deel IV, van het methodisme geen gewag, maar wel van dit type boeken met methodistische achtergrond, die in het Nederlands vertaald waren. Bij bepaalde kringen waren ze schier sacrosanct. C. baron van Zuylen van Nijevelt (die weer invloed heeft uitgeoefend op Hendrik de Cock, leider van de Afscheiding in 1834) wist zijn broer met het oog op diens verre reis naar Italië niets beters mee te geven dan *Cardiphonia*. 'Zwarte Cees', zoals hij werd genoemd, tilde zwaar aan de geestelijke en maatschappelijke situatie in de jaren waarin Da Costa's *Bezwaren tegen den geest der eeuw* verscheen. Het uit Engeland komende geschrift heeft hem gesticht.

Ook anderen toonden hun dankbaarheid. Newtons boek werd door J.E.

16. K.H. Roessingh, 'De moderne theologie in Nederland' in: *Verzamelde Werken*, deel I, Arnhem, 1926, 43-60; G. van Rijn, *Nicolaas Beets*, deel 2, Rotterdam, [z.j.], 219.

17. Allard Pierson, *Willem de Clercq naar zijn Dagboek*, tweede deel, goedkope druk, Haarlem, 1889, 236.

18. A. Pierson, a.w., eerste deel, 198.